

PROGRAM JAC SIS ENERGIJE

PROGRAM EKOLOŠKOG OBRAZOVANJA ZA MLADE

Program jačanja zelene svesti je urađen u okviru projekta „ZELENO-PLAVA SRBIJA“ koji, kao vodeći partner, realizuje JVP „SRBIJAVODE“ u partnerstvu sa JP „SRBIJAŠUME“, ŠUMARSKIM FAKULTETOM UNIVERZITETA U BEOGRADU i udruženjem građana „EPuS-LESKOVAC“.

Ovaj program ekološkog obrazovanja za mlade kreiran je i realizovan kao jedna od projektnih aktivnosti u okviru poziva UNDP-a pod nazivom „*Izazov za inovativna rešenja: šume i zelena infrastruktura za unapređivanje prirodnih vrednosti i otpornosti na klimatske promene*“ u okviru projekta „EU za Zelenu Agendu u Srbiji“ koji, uz finansijsku podršku Evropske unije i u partnerstvu sa Ministarstvom zaštite životne sredine, sprovodi UNDP u saradnji sa ambasadom Švedske i EIB-om.

Svrha izrade ovog dokumenta je praktikovanje ekološki prihvatljivog ponašanja njegovih polaznika.

Dokument je uradio multidisciplinarni tim EPuS-Leskovac u periodu januar-mart 2023. godine.

Za sadržaj ovog materijala odgovoran je isključivo autor. UNDP i Sida ne dele nužno stavove i tumačenja izrečena u ovom materijalu.

PROGRAM JAČANJA ZELENE SVESTI

SADRŽAJ

I.	UVODNE NAPOMENE	4.
II.	POTREBA ZA EKOLOŠKIM OBRAZOVANJEM I VASPITANJEM	5.
	◊ Otkuda potreba za ekološkim obrazovanjem i vaspitanjem?	5.
	◊ Ko se nalazi u stanju ove potrebe?	6.
	◊ Na putu ka ekologizaciji života!	6.
	◊ Ozelenjavanje svesti!	6.
	◊ Ozelenjavanje obrazovanja i vaspitanja!	7.
	◊ Kome je to najpotrebnije?	8.
	◊ Od zamisli do učionice!	9.
	◊ Od zamisli do prioriteta!	10.
III.	PROGRAMSKI CILJEVI I ZADACI	10.
IV.	ISHODI UČENJA	13.
	◊ Pristup zasnovan na ishodima učenja!	13.
	◊ Opšti ishodi učenja!	13.
	◊ Posebni ishodi učenja!	14.
V.	SADRŽAJ PROGRAMA	14.
VI.	TRAJANJE PROGRAMA	14.
VII.	NAČIN ORGANIZACIJE, OBLICI I METODE OSTVARIVANJA PROGRAMA	14.
VIII.	NAČIN OBEZBEĐIVANJA PRISTUPAČNOSTI PROGRAMA ZA OSOBE SA INVALIDITETOM	17.
IX.	MATERIJALI ZA UČENJE I PODUČAVANJE	18.
X.	POSTUPAK PROVERE SAVLADANOSTI PROGRAMA	19.
XI.	KADROVI POTREBNI ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA	20.
XII.	USLOVI U POGLEDU PROSTORA, OPREME I SREDSTAVA NEOPHODNIH ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA	20.
XIII.	NAČIN NA KOJI SE PROGRAM ČINI DOSTUPNIM JAVNOSTI	21.
XIV.	PRILAGOĐENOST PROGRAMA ISKUSTVU, STEČENOM OBRAZOVANJU, ZNANJU, VEŠTINAMA I SPOSOBNOSTIMA POLAZNIKA	23.
XV.	NAZIV JAVNE ISPRAVE, ODNOSENJE UVERENJA KOJE SE IZDAJE KANDIDATU NAKON PROVERE SAVLADANOSTI PROGRAMA	23.

PROGRAM JAČANJA ZELENE SVESTI

I. UVODNE NAPOMENE

Program jačanja zelene (ekološke) svesti razvijen je **u okviru** projekta „ZELENO-PLAVA SRBIJA“ koji, kao vodeći partner, realizuje JVP „SRBIJAVODE“ u partnerstvu sa JP „SRBIJAŠUME“, ŠUMARSKIM FAKULTETOM UNIVERZITETA U BEOGRADU i udruženjem građana „EPuS-LESKOVAC“.

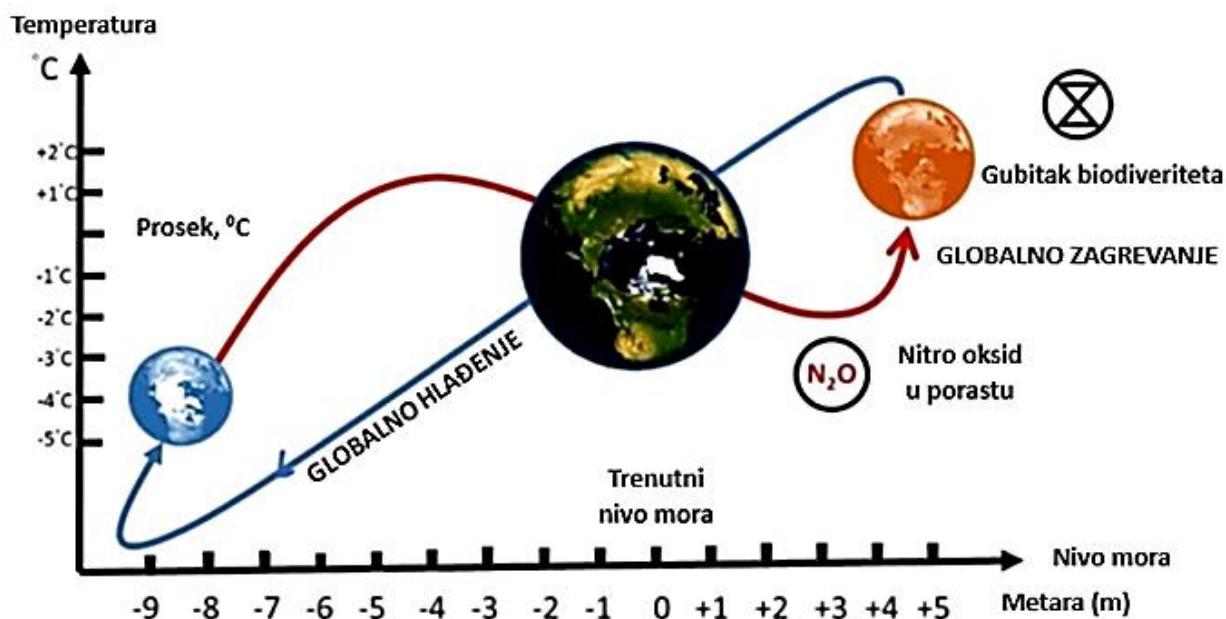
U skladu sa ulogama i obavezama partnera, utvrđenim u Akcionom planu za realizaciju Projekta, ovaj edukativni program za mlade **kreirao je** i realizovao stručni tim EPuS-a Leskovac u periodu april-jun 2023. godine.

Tokom izrade Programa **korišćeni** su rezultati naučnih istraživanja o stanju ekološke svesti u Srbiji, zatim relevantne informacije o stanju i aktuelnim trendovima u oblasti zaštite životne sredine u zemlji i svetu, kao i preporuke nacionalnih, EU i globalnih autoriteta za unapređenje ekološkog obrazovanja, podizanje ekološke svesti i razvijanje ekološke kulture, uključujući dostupna ekološko-obrazovna rešenja i primere dobre prakse.

Program jačanja zelene svesti je **namenjen** učenicima srednjih škola (360) iz Jablaničkog, Pčinjskog i Nišavskog Okruga, zainteresovanim da unaprede svoje ekološke kompetencije kroz pohađanje radionice iz ciklusa edukativnih radionica (18) izvedenih pod zajedničkim nazivom „ZELENO JE COOL!“ u okviru projektne aktivnosti „Izgradnja zelene svesti“.

Kao celina međusobno povezanih, ekološko-obrazovnih aktivnosti, dizajniranih i organizovanih za postizanje unapred određenih ciljeva učenja, te utemeljenih na vrednostima održive zajednice i usmerenih ka formiranju i razvoju ekološke kulture, ovaj Program **omogućuje** edukatorima u formalnom i neformalnom obrazovanju da se upoznaju i koriste jedno od praktičnih rešenja u primeni *Paradigme ekologizacije vaspitanja i obrazovanja* tokom procesa izgradnje kompetencija mlađih za održivi razvoj.

Projekat „ZELENO-PLAVA SRBIJA“ podržan je u okviru poziva UNDP-a „Izazov za inovativna rešenja: šume i zelena infrastruktura za unapređivanje prirodnih vrednosti i otpornosti na klimatske promene“ u okviru projekta „EU za Zelenu Agendu u Srbiji“ koji, uz finansijsku podršku Evropske unije i u partnerstvu sa Ministarstvom zaštite životne sredine, sprovodi UNDP u saradnji sa ambasadom Švedske i EIB-om.

II. POTREBA ZA EKOLOŠKIM OBRAZOVANJEM I VASPITANJEM

§ Otkuda potreba za ekološkim obrazovanjem i vaspitanjem? Opšta je konstatacija koja dolazi iz sveta nauke, da budućnost Planete, ukupnog živog sveta i same ljudske civilizacije, sudbinski zavisi od sagledavanja čovekovih međuodnosa sa prirodnim sistemom koji ga okružuje. **Nastali poremećaj ravnoteže u priodi**, koji se ogleda u gubitku biološke različitosti i smanjenju usluga ekosistema, rastućem zagađenju životne sredine, dramatičnim klimatskim promenama i ugroženoj perspektivi zdravog i održivog života na svakoj tački na Zemlji, nalazi se u središtu brojnih, višedecenijskih, globalnih, i na njima zasnovanih, javnih odluka, gde je pitanje ekologije postavljeno na sam vrh aktuelnih civilizacijskih zadataka. Zajednički imenitelj svake od tih odluka je saznanje da **smanjenje negativnog ljudskog uticaja**¹ na tokove temeljnih ekoloških procesa - protok energije i kruženje

¹ Videti: SUMMARY FOR POLICYMAKERS OF THE IPBES GLOBAL ASSESSMENT REPORT ON BIODIVERSITY AND ECOSYSTEM SERVICES (2019), Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES), ISBN No: 978-3-947851-13-3; Muys B & all (2022) 2022.

materije u prirodi, predstavlja prvi, osnovni i najvažniji uslov ozdravljenja priode, te opstanka samog čoveka. **To obavezuje** današnju generaciju da sebe prihvati kao prvu generaciju koja je svesna činjenice da uništava sopstvenu planetu, ali isto tako i kao poslednju generaciju koja to može da promeni obnovom prirode i pokretanjem inovacija.

§ *Ko se nalazi u stanju ove potrebe?* Polazna tačka na tom putu je suočavanje sa izazovom *Ekološke krize* koji se, za razliku od svih drugih izazova, tiče **svakog pojedinca na Zemlji**, bez obzira na uzrast, mesto življenja, nacionalnost, veru, rasu, pol, kulturu, nivo obrazovanja, mesto u socijalnoj strukturi itd. Na taj i takav izazov svakako se ne može odgovoriti korišćenjem dosadašnjeg, u odnosu na prirodu štetnog načina razmišljanja, zasnovanog na atomizovanoj, mehaničkoj, antropocentričnoj slici sveta. To isto važi i kada je reč o aktuelnom sistemu verovanja u neograničen napredak, odnosno o paradigmstalnog materijalnog rasta i podsticanja prekomerne potrošnje prirodnih resursa.

§ *Na putu ka ekologizaciji života!* U takvim okolnostima, potreba za ekologizacijom, tj. **unošenjem ekoloških ideja** u postojeći način razmišljanja, verovanja i vrednovanja, javlja se kao izraz brige za opstanak pred naletima destabilizovane prirode. Ekologizacija podrazumeva spoj ekoloških i humanističkih sadržaja, prirodno – tehnoloških i društveno-humanističkih nauka sa tendencijom održivosti i permanentnosti. Ona pokreće pitanja moralnosti, kada je reč o tretiranju prirode kao objekta tehnološke i ekonomске manipulacije, što nadalje vodi narastanju moralnih očekivanja kroz povećani stepen odgovornosti prema životnoj sredini, te formiranju i praktikovanju sistema ekološke etike kao etičkog temelja života. U središtu svega je uverenje da sve što potiče iz prirode (biljke, životinje, voda, vazduh...) treba poštovati i čuvati zbog njihove sopstvene vrednosti, a ne vezano za korist koju imaju za ljudska bića.

§ *Ozelenjavanje svesti!* U situaciji kada je priroda izgubila svoje izvorno značenje egzistencijalnog temelja čovekovog postojanja i kada je potrebno napraviti suštinski iskorak od antropocentričnog ka biocentričnom odnosu čoveka prema prirodi, formiranje i razvoj „**zelene svesti**“ poprima ključnu ulogu u dosezanju do istinske odživosti razvoja, društva, zajednice, življenja uopšte. Kao duhovna dimenzija **ekološke kulture**, zelena svest takvu svoju ulogu ostvaruje koristeći stečena znanja i navike, usvojene vrednosti, stavove i uverenja, te prihvatajući norme o tome šta je u prirodnoj i društvenoj sredini zdravo i kvalitetno, a šta nije, kako se zdravlje čuva, a šta ga ugrožava, na koji način

se u postojećim uslovima može poboljšati svest i kvalitet života ljudi. Proces formiranja i razvoja zelene svesti obuhvata njene **osnovne elemente**, a to su:

- **Ekološko znanje** - Osnova za ekološki način mišljenja, koji ljudima omogućuje da se drugačije odnose prema prirodi. Čini ga shvatanje suštinskih veza u sistemu odnosa čovek-tehnika-priroda. To su saznanja o ograničenosti prirode i o uzrocima koji dovode do ugroženosti prirodnih sistema, kao i o neophodnosti kontrole čovekove dominacije nad prirodom i potrebi uspostavljanja dinamičke ravnoteže između prirodnih i društvenih sistema. Rezultat ekološkog znanja je svest o globalnoj ekološkoj krizi i podrška konceptu razvoja društva koji će biti u skladu sa prirodom.
- **Vrednovanje ekološke situacije** – Ovaj element ekološke svesti je određen sistemom vrednosti društva odnosno konkretne društvene grupe u kojoj se razvija društvena svest. U životnoj sredini uvek ima i neekološkog u mišljenjima, shvatanjima i ponašanjima što negativno utiče na ekološke aktere. Stoga je važna sposobnost vrednovanja ekološke situacije zavisi od znanja, iskustva i kognitivnih sposobnosti. Takođe, važna je sposobnost za kritičko procenjivanje sastava životne sredine u konkretnim slučajevima, kao i vrednovanje postupaka drugih prema životnoj sredini, a pre svega razumevanje i primena zahteve ekološki odgovornog ponašanja prema svim elementima životne sredine.
- **Ekološko ponašanje** - Ekološka svest nije samo znanje pojedinca i grupa o ekološkim problemima i vrednovanje ekološke situacije, već i angažovanje u konkretnim uslovima i situacijama. Ekološko ponašanje je uslovljeno i osobinama ličnosti. Ekološka svest doprinosi koncipiranju i participiranju u izradi i usvajanju ekološke politike, a pre svega ostvarivanju usvojenih rešenja. Postoiji nekoliko različitih tipova ekološki značajnog ponašanja: (1) *Ekološki aktivizam* - aktivno učešće u zaštiti životne sredine i organizacije pokreta i demonstracija; (2) *Neaktivno ekološko ponašanje* - podržava ciljeve pokreta, ali ne učestvuje u njima, može biti značajno, jer utiče na javne politike; (3) *Sfera ličnog environmentalizma* - lične odluke o kupovini i korišćenju aparata koji utiču na zagađenje životne sredine, može imati značaja samo ako ga prihvati veći broj ljudi; (4) *Ostala ekološki značajna ponašanja* - pojedinci i organizacije mogu značajno uticati na životnu sredinu kroz svoje lične i poslovne odluke.

§ Ozelenjavanje obrazovanja i vaspitanja! Na formiranje i razvoj zelene svesti savremenog čoveka deluje čitav niz faktora, među kojima su svakako najvažniji nauka, obrazovanje, praktična aktivnost i socijalni faktori (porodica, obrazovne ustanove, mas-mediji itd.). Uspostavljanjem **Paradigme**

ekologizacije vaspitanja i obrazovanja stvara se mehanizam za formiranje i razvoj ekološke svesti kao duhovne komponente ekološke kulture. Osnovne postavke na kojima se utemeljuje ova *Paradigma jesu razumevanje celovitosti i jedinstva sveta i preuzimanje odgovornosti čoveka za sudbinu Zemlje.* Integralni deo toga je vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj. Kao koncept zadovoljavanja potreba sadašnjih generacija, bez ugrožavanja zadovoljavanja potreba budućih generacija, *održivi razvoj* uključuje *socijalni razvoj, ekonomski razvoj i očuvanje životne sredine.*

Na tim osnovama razvija se **ekološko vaspitanje** kao proces planskog i sistematskog usavršavanja intelektualnih, emocionalno-voljnih, moralnih i duhovnih svojstava i sposobnosti za praktikovanje ekološki prihvatljivog ponašanja. **Ekološko obrazovanje**, koje je srž celokupnog procesa ekološkog vaspitanja, podrazumeva: (a) sticanje savremenih znanja, veština, navika i stavova o ekološkim osobenostima, procesima i zakonima u životnoj sredini; (b) upoznavanje sa delovanjem čoveka na životnu sredinu u različitim formama i dimenzijama; (c) razumevanje savremenih težnji i mogućnosti nauke, tehnologije, društvenih nauka i umetnosti za celovitu zaštitu i unapređenje životne sredine; (d) navikavanje na pravilan odnos prema objektima u prirodi, kulturnim vrednostima, radom stvorenim vrednostima, posebno prema sveukupnim međuljudskim odnosima². Ekološko obrazovanje UNESCO (1978.) **definiše** kao „proces učenja koji povećava znanje i svest ljudi o životnoj sredini i povezanim izazovima, razvija neophodne veštine i stručnost za suočavanje sa izazovima i neguje stavove, motivaciju i posvećenost za donošenje informisanih odluka i preuzimanje odgovornih akcija“³.

Kada je reč o **principima** ekološkog obrazovanja i vaspitanja, kao osnovni se navode sledeći: (1) princip svestranog razvoja ekološke svesti; (2) princip ekološke interpretacije naučnih sadržaja koji se mogu dovesti u vezu sa ekologijom; (3) princip urgentnosti uvođenja ekološkog vaspitanja. **Zadaci** ekološkog obrazovanja i vaspitanja su: a) usvajanje sistema ekoloških znanja; b) izgradnja vrednosnog ekološkog sistema; c) formiranje ekoloških navika; d) ovladavanje ekološkom kulturom.⁴ **Komponente** ekološkog obrazovanja su: Svest i osetljivost na životnu sredinu i ekološke izazove; Poznavanje i razumevanje životne sredine i ekoloških izazova; Stavovi brige za životnu sredinu i motivacija za poboljšanje ili održavanje kvaliteta životne sredine; Veštine za identifikaciju i pomoć u rešavanju ekoloških izazova; Učešće u aktivnostima koje vode ka rešavanju ekoloških izazova⁵.

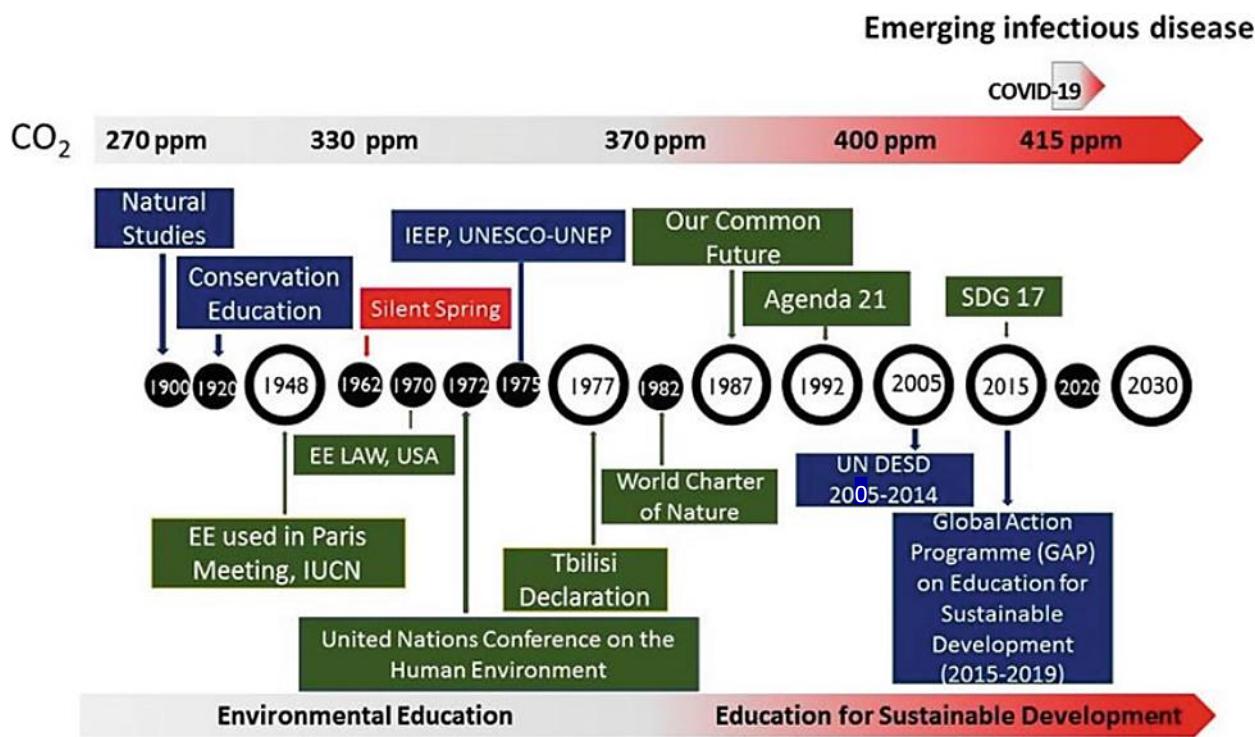
² Pedagoška enciklopedija (1989) Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

³ Borah, P. (2007). 4th International conference on environmental education: Environmental education towards a sustainable future--partners for the decade of education for sustainable development: Final report. Ahmedabad: Centre for Environment Education

⁴ Kundačina, M. (1998) Činioci ekološkog vaspitanja i obrazovanja učenika. Užice: Učiteljski fakultet u Užicu Univerziteta u Kragujevcu

⁵ Stapp, V.B., et al. (1969). Koncept ekološkog obrazovanja. Časopis za obrazovanje o životnoj sredini, 1(1), 30-31.

§ Kome je to najpotrebnije? Ekološko obrazovanje koje započinje u najranijoj mladosti ima poseban značaj, kako za mlade ljude, isto tako, pa i više od toga – za samo društvo. **Edukacijom mlađih** još od najranijeg uzrasta formira se neophodan nivo ekološke svesti kod one društvene grupe čije ekološki ispravno ponašanje predstavlja jedini strateški pouzdan način zaštite životne sredine za naredne generacije. Ekološko obrazovanje to omogućuje redefinisanjem odnosa čoveka prema prirodi i promenom njegovog ponašanja, a pre svega poštovanjem prirodnih zakonitosti.

Istorijat ekološkog obrazovanja⁶

§ Od zamisli do učionice! Razvoj same ideje o ekološkom vaspitanju i obrazovanju podstaknut je, s jedne strane strategijama, dokumentima, deklaracijama itd. donetim od strane organizacija međunarodnog, regionalnog i nacionalnog značaja (UN, UNESCO, UNEP, OECD, EU.), a s druge, primerima dobre prakse ekološkog obrazovanja iz različitih zemalja sveta. Ekološko vaspitanje i obrazovanje je na svom razvojnog putu pretrpelo brojne transformacije pre svega u svom suštinskom smislu, odnosno od “sredstva za gašenje požara” prerasio je u filozofiju života uz ideju da njegova funkcija iz kurativne preraste u preventivnu i da naposletku prevaziđe i nju i postane stil, način života. Ovaj razvojni period sadrži **tri razvojne etape i četvrtu kao ideju o njegovom daljem razvoju**,

⁶ Wei-Ta Fang, Arba'at Hassan, Ben A. LePage (2023), *The Living Environmental Education, Sustainable Development Goals Series*, <https://doi.org/10.1007/978-981-19-4234-1>

a to su: a) obrazovanje za zaštitu prirode, b) obrazovanje za životnu sredinu, c) obrazovanje za održivi razvoj i d) obrazovanja za održivo društvo⁷.

Godine 1975. pripremljen je **prvi** "Međunarodni program obrazovanja i vaspitanja za zaštitu životne sredine" (UNESCO i UNEP), a posle *Rio konferencije*, 1993. godine, unapređen je u cilju preorijentacije obrazovanja i vaspitanja globalnog stanovništva u cilju održivog (usklađenog) razvoja. Tim programom su definisani **glavni ciljevi** ekološkog obrazovanja: 1) omogućavanje svakom pojedincu da dostigne svesnost, znanje, veštine, neophodne da aktivno učestvuje u zaštiti i unapređivanju životne sredine i ostvarivanju usklađenog razvoja; 2) stvaranje novog za životnu sredinu poželjnog ponašanja i životnog stila; 3) razvijanje ekološke etike i ekološke kulture; 4) jačanje obrazovanja i vaspitanja za zaštitu životne sredine za sve, 4) unapređivanje kvaliteta življenja.

§ Od zamisli do prioriteta! Danas, u vreme globalne ekološke krize, ekološko obrazovanje i vaspitanje jedan je od **prioritetnih** društvenih zadataka, budući da je reč o delovanju koje najneposrednije utiče na stvaranje ekološke svesti i ekološkog ponašanja. Uporedo sa ostvarenjem tog zadatka **razvija i jača** sposobnost pojedinaca, grupa, zajednica, organizacija i zemalja da prosuđuju, biraju i deluju u korist održivog razvoja, čineći postojeći svet sigurnijim, zdravijim i prosperitetnijim mestom za život, a sam život - vrednijim življenja.

III. PROGRAMSKI CILJEVI I ZADACI

Ciljevi i zadaci utvrđeni u ovom *Programu* ekološkog obrazovanja za mlade **zasnovani su** na *četvorofaznom modelu razvoja*⁸ individualne ili grupne ekološke svesti, gde važi da je postojanje svesti o ugroženosti životne sredine od presudnog značaja za pokretanje bilo koje akcije za njenu zaštitu. Prepostavka je da **prva faza razvoja** ekološke svesti počinje kada ljudi počnu da zapažaju nepovoljne promene u svom okruženju, a motivacija za povećanjem nivoa znanja i veština se obično zasniva na rastućoj zabrinutosti zbog opasnosti po zdravlje. Ciljevi ove faze razvoja ekološke svesti sastoje se u ovladavanju ekološkom osnovom (*Nivo cilja I: Nivo osnovnih ekoloških znanja*), a pripadajući pod-ciljevi su:

- 1) Komuniciranje i primena glavnih ekoloških koncepata;
- 2) Primena poznavanja ekoloških koncepata u analizi ekološke problematike;

⁷ Jurišin S.M. (2014): *Implikacije ekoloških programa na socio-emocionalni razvoj dece predškolskog uzrasta iz perspektive održive zajednice*, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, str. 27.

⁸ Šarković, A. (2016): *Uloga televizije u širenju ekološke svesti stanovnika ruralnih područja u Srbiji*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu

- 3) Primena poznavanja ekoloških koncepata u predviđanju ekoloških posledica alternativnih rešenja ekoloških problema;
- 4) Razumevanje principa ekologije;
- 5) Primena znanja o ekološkim konceptima⁹.

Druga faza započinje, kada ljudi shvate da mogu da utiču na stanje životne sredine. Njihovo razumevanje odnosa između čoveka i prirode doprinosi osećaju odgovornosti i motivacije. Cilj ove, druge faze razvoja ekološke svesti je izgradnja konceptualne svesti (*Nivo cilja II: Nivo konceptualne svesti*), a pripadajući podciljevi su:

- 6) Razumevanje i saopštavanje kako čovekove aktivnosti (npr. kulturne, ekonomске, političke, društvene i druge) utiču na životnu sredinu iz ekološke perspektive;
- 7) Razumevanje i saopštavanje kako ponašanje pojedinca utiče na okolinu iz ekološke perspektive;
- 8) Identifikovanje širokog spektra lokalnih, regionalnih, nacionalnih i međunarodnih pitanja životne sredine i ekološke implikacije ovih pitanja;
- 9) Identifikovanje i saopštavanje održivih alternativnih rešenja koja su dostupna za rešavanje ključnih problema i pitanja životne sredine, kao i ekološke implikacije raznih rešenja;
- 10) Razumevanje potrebe za istraživanjem i evaluacijom pitanja životne sredine;
- 11) Razumevanje uloge različitih ljudskih verovanja i vrednosti;
- 12) Razumevanje potrebe za odgovornim građanskim delovanjem;
- 13) Identifikovanje i opis širokog spektra uspešnih lokalnih, regionalnih, nacionalnih i međunarodnih scenarija održivog razvoja¹⁰.

Treća faza započinje kada ljudi shvate da blagostanje i razvoj društva zavise od stanja životne sredine. Kako ekološki problemi postaju globalni, aktivnosti zaštite životne sredine se posmatraju kao neophodne. Ekološke akcije postaju normalan deo svakodnevnog života. Cilj ove faze razvoja ekološke svesti je sposobnost istraživanja i evaluacije relevantne ekološke problematike (*Nivo cilja III: nivo istraživanja i evaluacije*), a pripadajući podciljevi su:

- 14) Primena znanja i veština potrebnih za identifikaciju i istraživanje problema;
- 15) Pokazivanje sposobnosti analize ekoloških problema;
- 16) Pokazivanje sposobnosti identifikovanja alternativnih rešenja za važna pitanja;

⁹ Karama M. J. (2016, A comparative survey of environmental education goals between the UNESCO framework and 10th grade Palestine curriculum, International Journal of Curriculum and Instruction 8(2) (2016) 1–17, Palestine Polytechnic University, College of Applied Science, Hebron, Palestine, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1207324.pdf>

¹⁰ Isto kao pod 9.

- 17) Pokazivanje sposobnosti za procenu alternativnih rešenja i dodate vrednost;
- 18) Pokazivanje sposobnosti za identifikovanje i razjašnjavanje ličnih vrednosti;
- 19) Pokazivanje sposobnosti za procenu, razjašnjavanje i promenu vrednosne pozicije u svetlu novih informacija;
- 20) Pokazivanje sposobnosti za analizu različitih uspešnih održivih scenarija¹¹.

Četvrta, završna faza, nastaje kada ekološka svest postane sastavni deo profesionalnih veština i svakodnevni životni izbor. Okruženje se ne doživljava kao resurs koji pripada čovečanstvu nego ima suštinsku vrednost. Cilj ove faze razvoja je ovladavanje veštinama za ekološku akciju (*Nivo cilja IV: Nivo veština za ekološku akciju*), a pripadajući podciljevi su:

- 21) Demonstriranje kompetencija raznim veštinama građanskog delovanja;
- 22) Ocjenjivanje odabrane akcije u svetu njenih ekoloških implikacija;
- 23) Pokazivanje sposobnosti za primenu jedne ili više veština građanske akcije¹².

Svrha izrade i sprovođenja ovog *Programa* je praktikovanje ekološki prihvatljivog načina ponašanja. Pod ekološki prihvatljivim ponašanjem u smislu ovog *Programa* smatra se svako ponašanje u okviru kojeg pojedinac preduzima zaštitnu akciju prema životnoj sredini. Ovakve akcije mogu da uključuju odgovorno angažovanje, npr. na otvorenom (sadnja zelenila, čišćenje parka i sl.) ili recikliranje kućnog otpada i reciklažu, ali takođe mogu biti prilagodljivi odgovori na uticaj klimatskih promena, kao što je kupovina održivih proizvoda (npr. na primer, od vožnje do hodanja ili vožnje bicikla) do kupovine električnog vozila, ili bilo koja druga akcija koja doprinosi očuvanju prirode.

Opšti cilj *Programa* je razvijanje znanja, veština i stavova polaznika o ekološki prihvatljivom uticaju pojedinca, zajednice i društva, posebno iz perspektive očuvanja šumskih ekosistema i izgradnje zelene infrastrukture (*Nivo cilja II: Nivo konceptualne svesti*).

Specifični ciljevi *Programa* su:

1. Razumevanje i saopštavanje kako ponašanje pojedinca utiče na očuvanje i razvoj šumskih ekosistema.
2. Karakterizacija različitih tipova ekološki značajnog ponašanja
3. Rešavanje ekoloških problema zajednice sa fokusom na očuvanje i razvoj lokalnog šumskog ekosistema.

¹¹ Isto kao pod 9.

¹² Isto kao pod 9.

IV. ISHODI EKOLOŠKOG UČENJA

§ *Pristup zasnovan na ishodima učenja!* Ishodi učenja u smislu ovog *Programa* shvataju se kao precizno napisane izjave o rezultatima učenja, što znači - o tome šta bi polaznik trebalo da zna, razume ili ume da uradi na kraju završene obuke. S tim u vezi, primena pristupa zasnovanog na ishodima učenja u kreiranju ovog Programa podrazumeva da je isti razvijan, a pre svega da se izvodi, sa a) **fokusom na polaznika** kao samo središte obrazovnog procesa i b) **orientacijom na postignuća**. Na taj način, ključna znanja i veštine koje polaznik treba da usvoji tokom procesa učenja određuju i sadržaj samog Programa. Svakako, ovi ishodi učenja oslanjaju se na zahteve, kako aktuelnog nacionalnog planskog i zakonskog okvira u oblasti neformalnog obrazovanja odraslih, tako i samog društva, posebno kada je reč o ekološkoj dimenziji razvoja.

U skladu sa osnovnim postulatima savremene filozofije obrazovanja, u čijem se središtu nalaze polaznik i učenje, ovi ishodi određuju ono što bi trebalo da učini polaznik koji želi da razvije svoja znanja, veštine i orientacije za ekološki prihvatljivo ponašanje. Akcenat je na aktivnostima polaznika, opisuju se ostvareni rezultati učenja, naglasak je na primeni naučenog, formulisanje ishoda je izvedeno upotrebom aktivnih glagola **po konceptu Blumove taksonomije**. Kriterijumi od kojih se pošlo pri definisanju samih ishoda učenja su: a) jasnost (da nema nejasnih termina); b) logička usklađenost (međusobno i sa ishodima učenja širih celina učenja); c) operativnost (da budu proverljivi).

§ *Opšti ishodi učenja!* Opšti ishodi učenja ovog *Programa* su očekivani rezultati, pokazatelji onoga šta će polaznik *Programa* znati, razumeti i umeti da uradi na kraju obuke. Zasnovani su na rezultatima ekološki relevantnih istraživanja¹³, kao i na iskustvima i naučenim lekcijama iz zajedničkih ekoloških akcija EPuS-a Leskovac sa mladima iz Jablaničkog okruga¹⁴. Po završenoj obuci, **polaznik će biti sposoban da se u svom svakodnevnom životu rukovodi ekološki relevantnim znanjima, veštinama i stavovima, posebno za zaštitu biodiverziteta i razvoj zelene infrastrukture**, što znači da će polaznik ovog *Programa* **biti sposoban da**:

Znanja	Vestine	Stavovi
<ul style="list-style-type: none">• objasni svoje svakodnevne aktivnosti iz perspektive očuvanja lokalnog šumskog ekosistema	<ul style="list-style-type: none">• igra ulogu ekološkog aktiviste koji se zalaže za ozelenjavanje svoje lokalne zajednice	<ul style="list-style-type: none">• ispolji orientaciju ka praktikovanju ekološki prihvatljivog ponašanja

¹³ Mihajlović S. i saradnici (2019.), *Percepcija i svest građana o ciljevima održivog razvoja*, Demostat, Beograd; Vićentić M. i saradnici (2021.), *Stavovi stanovništva o klimatskim promenama*, Akademija strukovnih studija Zapadna Srbija – Odsek Valjevo, EPuS-Leskovac

¹⁴ Projekat: *Akademija dobre volje* (2020-2021), Klaster „Aktivator“ Leskovac i EPuS-Leskovac

§ Posebni ishodi učenja! Posebni ishodi učenja u smislu ovog Programa su rezultati obuke, odnosno ono što polaznik zna, ume i kakve stavove ima po završetku edukativno-motivacione radionice. U tom smislu, po završetku radionice, **polaznik će biti sposoban da:**

Znanja	Veštine	Stavovi
<ul style="list-style-type: none"> • objasni pojmove i značaj šumskog ekosistema i zelene infrastrukture • objasni uzroke uništavanja šuma; • navede načine na koje pojedinac, lokalna zajednica i društvo mogu da pomognu u očuvanju šumskih ekosistema . 	<ul style="list-style-type: none"> • interpretira proaktivni pristup rešavanju aktuelnih ekoloških problema • koristi stručnu podršku u osmišljavanju i izvođenju ekološke akcije; • reši konkretan ekološki problem uzimajući u obzir dugoročni aspekt mogućeg rešenja; 	<ul style="list-style-type: none"> • ispolji ekološku samosvest • gradi sopstveni odnos prema životnoj sredini u skladu sa konceptom ekološke odgovornosti • vrednuje različite tipove ponašanja sa pozicija ekološke etike.

V. SADRŽAJ PROGRAMA

Scenario radionice „ZELENO JE COOL!“, u kojoj predavači, gost radionice i polaznici zajednički razvijaju znanje, veštine i stavove za praktikovanje ekološki prihvatljivog ponašanja, sadrži **osnovne ekološke pojmove** (održivi razvoj, životna sredina, priroda, ekosistem, biocenoza, usluge ekosistema, biodiverzitet) i njihove međusobne veze i odnose. *Program* sadrži određene **iskustvene uvide**, tj. integrisane oblike znanja, veština i orientacija koji omogućavaju da se ista, slična ili analogna problemska situacija u oblasti pošumljavanja determiniše i reši na isti, sličan ili analogan način. Pojmovi **ekološke etike**, ekološke kulture i ekološke svesti takođe su uključeni u sadržaja *Programa*.

VI. TRAJANJE PROGRAMA

Program „ZELENO JE COOL!“ obuhvata **18 četverdesetpetominutnih radionica** sa po 20 polaznika, izvedenih prema sadržaju opisanom u *Poglavlju V* i sa ishodima opisanim u *Poglavlju IV*.

VII. NAČIN ORGANIZACIJE, OBLICI I METODE OSTVARIVANJA PROGRAMA

Način organizacije ostvarivanja ovog Programa je **funkciju utvrđenih potreba ciljne grupe**, odnosno na potrebama zasnovanih programskih ciljeva i ishoda. Kroz utvrđeni način organizacije ostvarivanja ovog Programa usklađeni se objektivni faktori (ciljevi i ishodi obrazovnih aktivnosti, Program, sredstva koja su na raspolaganju) sa subjektivnim faktorima (polaznici i realizatori

obrazovnih aktivnosti) u procesu obrazovanja i osnaživanja polaznika, a to su mladi sa svešću o ugroženosti životne sredine. S obzirom na ciljnu grupu prema kojoj je Program usmeren, njenu veličinu, strukturu i stalnost, trajanje obrazovnog procesa, kao i tematsku povezanost i artikulaciju obrazovnih sadržaja, obrazovni rad u skladu sa ovim Programom ostvaruje se u organizacionom obliku *vršnjačke grupe*.

Organizator Programa, u ovom slučaju EPoS-Leskovac, koji može nastupati samostalno ili u partnerstvu, donosi ***Operativni plan organizacije*** i realizacije Programa koji sadrži sledeće elemente:

- a) plan obrazovnog rada u skladu sa ovim Programom, sa navedenim radioničarima i gostom radionice, kao vršnjačkom grupom polaznika;
- b) pregled raspoloživih resursa;
- c) model ostvarivanja obrazovnog rada;
- d) termini i mesta održavanja radionica;
- e) način praćenja i vrednovanja postignuća polaznika;
- f) administriranje realizacije predmetnog programa;
- g) logistika.

Obrazovni rad u skladu sa ovim Programom ostvaruje se u okviru **sledeće oblike rada:**

- A) *Frontalni rad* je zajednički rad svih polaznika pod neposrednim rukovodstvom radioničara, koji usmerava svoj rad na celu grupu, a potom objedinjava reakcije polaznika. Tokom obrazovnog procesa učenje je shvaćeno kao individualni zadatak, bilo kao proces prijema informacija koje prenosi radioničar, bilo kao tok unapred određenih koraka u sticanju znanja putem razmene pitanja radioničara i odgovora polaznika. Frontalni rad je najracionalniji oblik rada u pogledu ulaganja vremena i truda radioničara, ali nedostatak mu je što ne vodi dovoljno računa o različitom nivou saznajnih mogućnosti polaznika, o različitom tempu i mogućnostima njihovog rada i učenja, o nivou prethodne pripremljenosti i sl.
- B) *Grupni rad* je samostalan rad i učenje u grupi. Zasniva se na zajedničkom izvršavanju zadataka u grupama koje obično imaju 3-6 polaznika. Grupa polaznika se deli na manje grupe radi zajedničkog rešavanja postavljenih zadataka. Grupe obično stvaraju sami polaznici, pri čemu radioničar usmerava izbor, vodeći pri tom računa da grupe na neki način odražavaju strukturu polaznika, tj. da u njihov sastav uđu polaznici različitih mogućnosti. Pri odlučivanju za grupni rad, nastoji se da zadaci za grupe budu tako raspoređeni da se u okviru zajedničkog rada od svakog pojedinca zahteva određen nivo samostalnosti.

Metode ostvarivanja ovog *Programa* odabrane su na osnovu ciljeva i ishoda njegovih obrazovnih aktivnosti, utvrđenih potreba ciljne grupe, broja i strukture polaznika, karakteristika obrazovnog sadržaja, kompetencija samog realizatora aktivnosti (njegovih kompetencija za rad sa odraslima, stručne ekspertize, sklonosti i preferencije) i dostupnih resursa (vremenskih i materijalno tehničkih), a to su sledeće metode radioničarskog rada:

- ◊ *Predavanje* – tradicionalna metoda koja je pogodna za prenošenje novih znanja, prezentovanje većeg broja podataka i informacija, razjašњavanje određenih ideja, teorija, koncepata. To se postiže kroz: Započinjanje predavanja na interesantan način (postavljanjem zanimljivog pitanja, pozivanjem polaznika da iznesu asocijaciju na određenu temu i sl.); Predstavljanje cilja predavanja; Postavljanje pitanja polaznicima; Korišćenje primera; Podršku audio-vizuelnih sredstava; Sumiranje. Prednosti ove metode su: Relativno laka priprema; ekonomična; uspešna sa većom grupom polaznika; Nedostaci su: teško se održava pažnja; slabo zadržavanje izloženog; ne može se upotrebiti za podučavanje veština
- ◊ *Vizuelizacija* – integriše metode iz različitih područja (vizuelna komunikacija, komunikologija, vizuelna percepcija, upravljanje znanjem), kao vizuelna i simbolička podrška (plakati, posteri, grafikoni, prezentacije, tabele, karte, skice) sadržajima koji se prezentuju, podrška koja u mnogome može poboljšati proces učenja. Vizuelizacija podataka pretvara podatke u značenje, a ove u razumevanje. Osnovna pravila korišćenja ovog vida podrške su: Broj informacija na slajdu je 7+/-2 informacije; jedna boja prati jednu ideju; broj boja na slajdu nije više od 3; upotreba simbola i fotografija strogo u funkciji teme; tekst se organizuje u određene celine i pod-celine; svaki slajd potrebno je da ima naslov; za tekstove i složenije strukture koristiti podnaslove; koristiti štampana slova prikladne veličine.
- ◊ *Prezentacija* - metoda predstavljanja i objašnjavanja neke ideje ili dela određenom auditorijumu, u ovom slučaju grupi polaznika. Predstavlja kombinaciju verbalnog izlaganja i upotrebe vizuelnih obrazovnih sredstava. Zasnovana je na multi-senzornom učenju koje povećava procenat zadržavanja izloženog sadržaja. Kao forma javnog nastupa, prezentacija ima svoja pravila koja obezbeđuju da fokus bude na informaciji, tj. da ista bez ometanja dođe do polaznika. To podrazumeva da: prezentator bude vidljiv svim polaznicima, kao i da ne zaklanja vizuelno sredstvo; nema čitanja; prezentatora čuju svi; postoji održavanje kontakta „oči u oči“ sa svim polaznicima; jasna podela uloga i dobra saradnja ko-predavača. Nedostaci ove metode su: jednosmerna komunikacija; određena pasivnost polaznika; skupa oprema.

- ◊ *Modifikovano predavanje* – metod usmenog izlaganja sadržaja uz aktivno uključivanje polaznika u proces učenja kroz razmenu informacija sa predavačem ili međusobno. Prednosti su: grupa međusobno sarađuje na istoj temi; lako se priprema; ekonomična. Nedostaci su: teško se održava pažnja polaznika; slabo zadržavanje naučenog; ne može se upotrebiti za podučavanje veština.
- ◊ *Brejnstroming* - spontano nabranje ideja, bez bilo kakvog osuđivanja i kritike tokom mozganja, na osnovu čega se organizuje kratka diskusija. Primenom ove metode stvara se podsticajna i aktivna atmosfera, dolazi do izražaja znanje i iskustvo polaznika, dolazi do neobičnih rešenja, aktivira se kreativni potencijal polaznika. Nedostaci su: zahtevna, kratko traje, neki od polaznika ne učestvuju.
- ◊ *Grupna diskusija* – metoda koja se oslanja na učešće i interakciju polaznika, koji raspravljaju o određenoj temi. Pomaži pri promeni loših stavova o određenom pitanju. Prednosti su što održava aktivnost i pažnju polaznika, dolazi do kreativnih rešenja, izgrađuje veštine međuljudskih odnosa. Nedostaci su: zahteva puno vremena, teško se kontroliše, zahteva veštog facilitatora.
- ◊ *Igranje uloge* – metoda koja omogućava polaznicima da kroz glumu situacije iz „stvarnog života“ vežbaju i kopiraju nove oblike ponašanja koje mogu upotrebiti u poslu ili se sa njima sresti u budućnosti. Posebno je efikasna po pitanju stavova. Prednosti su: simulira „stvarni svet“, polaznici su aktivni, deluju emocije, polaznici mogu da vide stvari iz drugog ugla. Nedostaci su: teško se kontroliše, mogu da se izgube iz vida oni koji ne učestvuju, zahtevaju više vremena.
- ◊ *Igra* – metoda u kojoj se takmičenje i/ili saradnja polaznika koriste za ponavljanje i utvrđivanje obrazovnog sadržaja. Izvodi se u formi kviza, mozgalice ili neke druge aktivnosti u kojoj rezultati zavise od veštine, znanja i slučaja. Prednosti su: povećava samosvesnost, zabavna, učenje se može posmatrati. Nedostaci su: moguće da ne odgovara svim polaznicima; zahteva puno vremena, može nastati negativna atmosfera na radionici.

VIII. NAČIN OBEZBEĐIVANJA PRISTUPAČNOSTI PROGRAMA ZA OSOBE SA INVALIDITETOM

Poštovanje jednakih i neotuđivih prava i urođenog dostojanstva osoba sa invaliditetom predstavlja jednu od osnovnih vrednosti na kojoj se zasniva ovaj Program.

Inkluzivnost ovog Programa sadržana je u svim njegovim aspektima i fazama primene.

Osoba sa invaliditetom uključuje se realizaciju ovog Programa u skladu sa opštim uslovima utvrđenim u njegovim prethodnim poglavljima.

Postupak informisanja kandidata obavezno se odnosi i na osobe sa invaliditetom.

Procena mogućnosti osobe sa invaliditetom za uključivanje u Program vrši se na osnovu važeće zakonske regulative, uz angažovanje stručnjaka za ovu oblast.

Mere za obezbeđivanje pristupačnosti Programa za osobe sa invaliditetom u zavisnosti od programske komponente za koju je osoba sa invaliditetom zainteresovana, sprovodi radioničar, a sprovođenje mera prati rukovodilac Programa.

Osobe sa invaliditetom koje završe ovoj Program dobijaju sertifikat kao i ostali polaznici.

IX. MATERIJALI ZA UČENJE I PODUČAVANJE

Materijali za učenje i podučavanje u okviru ovog Programa su:

- ◊ *Interaktivne slajd prezentacije* – vizuelni materijali koji sadrže tekstove, slike, grafikone, multimedijalne efekte. Omogućuju efikasno prenošenje ideja, koncepta, teorija ka polaznicima, te predstavljaju odličnu podršku živom izlaganju govornika (radioničara, praktičara, mentora).
- ◊ *Tekstualni materijali* - raznovrsni tekstualni materijali koji se u obrazovnom procesu upotrebljavaju kao izvor znanja, pregledi, prikazi, opisi, objašnjenja, primeri dobre prakse, preporuke, uputstva, izveštaji, članci, analize, studije, planska dokumenta, zakoni, razni propisi, procedure, pravilnici, politike, standardi, evaluacije.
- ◊ Dijagrami – pojednostavljene i strukturirane vizuelne reprezentacija koncepta, ideja, konstrukcija, odnosa, statističkih podataka itd. korišćene na svim poljima ljudske delatnosti da bi se slikom pojasnila neka tema.
- ◊ *Tabele* – skupovi podataka organizovanih po modelu vertikalnih kolona i horizontalnih redova.
- ◊ *Grafikoni* – vizuelni prikazi određenih pojava, kretanja i sl. pomoću geometrijskih likova (krivulja, kvadrata, stubaca i sl.); grafički elementi koji prikazuju numeričke podatke u kompaktnom, vizuelnom rasporedu i otkrivaju suštinske relacije među podacima.
- ◊ *Baza podataka* – kolekcija podataka realizatora *Programa* iz relevantnih oblasti, koja omogućuje polaznicima da pronađu, grupišu, preurede i odberu oblast za koju su

zainteresovani, te da dođu do podataka i informacija koje su im neophodne u procesu konstrukcije znanja, odnosno učenja.

- ◊ *Obrazovni internet sadržaji* – Internet nudi široke mogućnosti za samostalan rad, angažovanje i napredovanje shodno individualnim potrebama, sposobnostima i interesima. Omogućuje: fleksibilnost vremena i mesta realizacije *Programa*; pristup globalnom znanju koje se reflektuje kroz uvide u obrazovne materijale različitih obrazovnih sistema i država, kao i digitalne baze podataka, biblioteke, kulturne i druge centri; interaktivnost u komunikaciji; individualan pristup polaznicima. Osnovni nedostaci e-učenja su: nedostatak živog kontakta; određeni tehnički zahtevi isključuju sve one kojima nisu dostupni; različiti mogućnosti polaznika za korišćenje prednosti interneta.

X. POSTUPAK PROVERE SAVLADANOSTI PROGRAMA

Provera u smislu ovog Programa predstavlja interno organizovan, sistematičan, nezavisan i dokumentovan proces za dobijanje dokaza provere i njegovo objektivno vrednovanje, da bi se utvrdio stepen do kojeg su ispunjeni kriterijumi provere.

Provera savladanosti ovog Programa čini **sastavni deo** obrazovnog procesa i vrednovanja, što je od suštinskog značaja, koliko za dalji rad samog organizatora Programa, isto toliko, pa i više od toga - za dalji profesionalni i lični razvoj polaznika kojima provera treba da pomogne da:

- objektivno sagledaju svoje vlastite mogućnosti i dostignuća;
- uoče svoje slabosti, svoj uspeh, svoje prednosti i mogućnosti daljeg razvoja;
- razviju interes i odgovornost za usvajanje i doslednu primenu koncepta celoživotnog učenja.

Sprovođenjem postupka provere utvrđuje se efektivnost realizovanog obrazovnog procesa, odnosno dostignuća polaznika Programa, i to u smislu:

- kako i u kojoj meri je realizator Programa ostvario utvrđene programske ciljeve;
- na kom su nivou rezultati koje postižu polaznici;
- koje su naučene lekcije iz ispoljenih grešaka i propusta tokom obrazovnog procesa;
- šta bi trebalo korigovati u odnosu na utvrđene ciljeve, sadržaje, organizaciju, metodologiju i sl.

Proveru savladanosti *Programa* vrši se na dva nivoa: a) Na nivou izvođača radionice, kroz praćenje ispoljene aktivnosti i pokazanih znanja, veština i sposobnosti polaznika tokom izvođenja radionice; Na nivou realizatora *Programa*, kroz analizu *Evaluacionih upitnika* i *Izveštaja radioničara*.

XI. KADROVI POTREBNI ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA

Kadrovi potrebni za ostvarivanje ovog Programa utvrđeni su **na osnovu**: A) Poslova koji se obavljaju u okviru ovog *Programa*, i B) Pravilnika o bližim uslovima u pogledu programa, kadra, prostora, opreme i nastavnih sredstava za sticanje statusa javno priznatog organizatora aktivnosti obrazovanja odraslih.

Osnovna obeležja poslova koji se obavljaju od strane pružaoca obrazovnih usluga određena su važećom regulativom u oblasti obrazovanja, te samim tržištem obrazovnih usluga. Bitno obeležje ovih aktivnosti je njihov uslužni karakter, što potencira ulogu živog ljudskog rada. Za aktivnosti na pružanju usluga neformalnog obrazovanja odraslih, kao i kod usluga uopšte, karakteristična je istovremenost procesa stvaranja i korišćenja samih usluga, odnosno neophodnost prisustva korisnika u toku pružanja samih usluga. To podrazumeva uspostavljanje interpersonalnog kontakta kao sastavnog dela procesa pružanja usluga iz čega proističe i presudan uticaj ljudskog faktora na postizanje satisfakcije korisnika. Takvu ulogu imaju i kadrovi angažovani na realizaciji ovog Programa, koji svojim obrazovanjem, iskustvom i orijentacijom moraju da odgovore na izuzetno složene zahteve neformalnog obrazovanja u oblasti preduzetničkog zapošljavanja mlađih. Njihova uloga je utoliko kompleksnija, što postojeće stvarne potrebe za ovom vrstom usluga nisu praćene odgovarajućom platežno sposobnom tražnjom, pa njihovi pružaoci, pogotovo u fazi informisanja, moraju da se pojave u ulozi facilitatora procesa zadovoljavanja ovih potreba.

XII. USLOVI U POGLEDU PROSTORA, OPREME I SREDSTAVA NEOPHODNIH ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA

Ovaj Program EPoS-Leskovac izvodi u poslovnom prostoru koji je izgrađen i opremljen u skladu sa propisima iz oblasti planiranja i izgradnje i Pravilnikom o bližim uslovima u pogledu programa, kadra, prostora, opreme i nastavnih sredstava za sticanje statusa javno priznatog organizatora aktivnosti obrazovanja odraslih. kao i propisima kojima su propisani tehnički standardi pristupačnosti za nesmetano kretanje osoba sa invaliditetom.

Poslovni prostor koji EPoS-Leskovac koristi za ovu namenu zadovoljavaće higijensko-tehničke standarde koji se odnose na osvetljenje, vidljivost, zaštitu od buke, akustičnost prostorija za nastavu, grejanje i hlađenje, snabdevenost vodom, električne instalacije, instalacije informatičke opreme i zaštitu od požara.

Sve prostorije u kojima se ostvaruju aktivnosti ovog Programa (učionica) i prostorije za boravak imajuće tehničke uslove za prirodno provetrvanje, pri čemu će učionica imati prirodno osvetljenje. Izvori veštačkog osvetljenja u učionici biće postavljeni tako da omogućavaju ravnomerno prostiranje svetlosti.

Za izvođenje ovog Programa EPoS-Leskovac će imati: 1) radni prostor po polazniku u učionici od najmanje: 2,5 m² po polazniku; prostor za individualni rad s polaznicima; prostoriju za izvođače programa; prostoriju za odgovorno lice i stručnog saradnika; prostoriju za čuvanje evidencije i arhivske građe; po jedan odvojeni sanitarni čvor za žene i muškarce s umivaonikom ili sa predprostorom u kojem se nalazi umivaonik; druge prostorije neophodne za ostvarivanje programa, odnosno aktivnosti.

Obavezna oprema u učionicama u kojima JPOA realizuju aktivnosti ovog Programa sastoji se od odgovarajućih radnih stolova sa stolicama za svakog polaznika. Učionica će biti opremljena u skladu s materijalnim uslovima utvrđenim ovim Programom (projektor, platno ili TV, flipchart, laptop, produžni kablovi, samolepljivi papiri, papir za flipchart, flomasteri, štampani handout-i)

EPoS-Leskovac će obezbediti uslove za elektronsko vođenje evidencije o polaznicima, uspehu polaznika, ispitima, ostvarivanju programa i kadru koji realizuje programe.

U okviru realizacije ovog Programa EPoS-Leskovac će izvoditi stručnu praksu u saradnji sa drugim JPOA ili sa pravnim licima kod kojih se obavlja praktični rad, a koji se nalazi u evidenciji koju vodi Zavod za unapredovanje obrazovanja i vaspitanja, o čemu će biti zaključen poseban ugovor.

XIII. NAČIN NA KOJI SE PROGRAM ČINI DOSTUPNIM JAVNOSTI

Dostupnost javnosti ovog Programa jeste preduslov njegove vidljivosti od strane ciljne grupe i ključnih zainteresovanih strana, a pre svega njegovog uspešnog organizovanja, realizovanja, skaliranja i daljeg razvijanja.

Svakako, metode i pristupi čijom primenom se ovaj Program čini dostupnim javnosti zavise od javnosti kojoj se njegovi realizatori obraćaju, a to mogu biti partneri-zainteresovane strane, profesionalci u predmetnoj oblasti, šira javnost, ili krajnji korisnici projekta. U osnovi svega je orijentacija ka maksimalnoj iskorišćenosti rezultata komunikacijskih napora kroz:

- Preduzimanje blagovremenih aktivnosti;
- Korišćenje tačnih informacija;
- Fokus na pravu ciljnu grupu;

- Razvijanje poruka koje su od interesa za ciljnu grupu
- Razvijanje efikasnih a pre svega efektivnih aktivnosti.

Glavne komunikacione aktivnosti, kanali i alati koji će se koristiti radi približavanja ovog Programa javnosti su:

- ◊ *Objave u medijima* - uključuju elektronske medije (TV, radio) i štampane medije. Komunikacija putem medija u principu ima najširi opseg publike, ali istovremeno važno ograničenje, jer se može preneti samo manji broj informacija.
- ◊ *Veb stranica, društvene mreže* – organizator ovog Programa će na svojoj veb stranici (epusles.org) kreirati poseban deo posvećen Programu. Time će se iskoristiti mogućnosti za široku promociju i prezentaciju detaljnijih informacija. Biće promovisan razvoj i skaliranja Programa, kao i njegov trenutni status. U okviru profila EpuSLeskovac (sa specifičnim odeljakom o Programu), biće korišćeni društveni mediji (Facebook, Instagram), koji pružaju dobre mogućnosti prezentacije ažuriranih informacija. Ovo su finansijski isplativiji kanali komunikacije, jer zahtevaju znatno manje resursa nego klasične medijske objave i što je veoma važno, pogodniji su za mlađe ciljne grupe.
- ◊ *Štampani materijali* - mogu se distribuirati direktno široj javnosti ili uskim ciljnim grupama. Materijali će sadržati fokusirane informacije o Programu ili poruke koje njegovi korisnici mogu dalje prenositi.
- ◊ *Direktни контакти* - imaju jasan fokus i objektivnost, te predstavljaju pogodan način komunikacije kada su ciljane manje i uže grupe. Ova vrsta komunikacije ima ograničenje da se u određeno vreme može kontaktirati samo sa ograničenim brojem osoba. Direktni kontakti biće zasnovani na konzistentnoj pripremnoj fazi, gde će se poruke za komunikaciju pažljivo planirati. Važno je da komunikacija i vidljivost kroz lične kontakte jasno imaju fokus i objektivnost.
- ◊ *Saopštenje za javnost* - pruža novinarima detaljne i fokusirane podatke o Programu, te jasno ukazuje na njegovu svrhu, grupe kojima je namenjen, pregled aktivnosti i rezultate.
- ◊ *Promotivna kampanja* – predstavlja skup akcija koji ima za cilj da utiče na mišljenje određenih osoba. Dizajnirana je da informiše, „ubedi“ i motiviše na uključivanje krajnjih korisnika, poslodavaca, donosioca odluka u realizaciju Programa. Ima unapred definisane ciljeve i rezultate. Usmerena je na relativno veliku, dobro definisaniu ciljnu grupu. Najdelotvornija je kada predstavlja kombinaciju medijskih aktivnosti, interpersonalnih komunikacionih aktivnosti i događaja.

XIV. PRILAGOĐENOST PROGRAMA ISKUSTVU, STEČENOM OBRAZOVANJU, ZNANJU, VEŠTINAMA I SPOSOBNOSTIMA POLAZNIKA

Program je prilagođen najširem krugu mladih (15-18) koji imaju svest o ugroženosti prirodne sredine.

Prilagođavanje Programa iskustvu, stečenom obrazovanju, znanju, veštinama i sposobnostima polaznika zasnovano je na primeni koncepta participativnog dizajniranja, gde je ciljna grupa, sa svim svojim podgrupama, neposredno učestvovala u svim fazama osmogodišnjeg razvoja i primene

XV. NAZIV JAVNE ISPRAVE, ODNOSENJE UVERENJA KOJE SE IZDAJE KANDIDATU NAKON PROVERE SAVLADANOSTI PROGRAMA

Nakon provere savladanosti Programa, kandidatu se izdaje Uverenje o savladanom Programu obuke koje sadrži podatke o:

- 1) učesniku (ime i prezime, datum i mesto rođenja);
- 2) organizatoru;
- 3) nazivu obuke;
- 4) delovodnom broju i kalendarskoj godini;
- 5) kompetencijama;
- 6) trajanju obuke.

Uverenje obavezno sadrži potpis realizatora programa, pečat i potpis ovlašćenog lica organizatora.

Za tačnost i istinitost podataka odgovara organizator.